

JÁNOSI ZOLTÁN
„Antigoné cipellői”

Szophoklész és 1956 – Ratkó József drámaírói műveiben

(Részletek egy hosszabb tanulmányból)

Ratkó József és Nagy Gáspár szellemének

Bevezető szavak

Ratkó József 1956 ügyeinek ébren tartásáért, emlékezetéért, követeléseiért tett alkotói fellépései a költeményeiben, nyilatkozataiban, felszólalásaiban elmondott üzenetek mellett – az élete utolsó fél évtizedében írott – drámai munkáiban is nagyon erősen nyomon követhetők. A Szent István királyról alkotott, de az állampárti uralommal szemben már a magyar rendszerváltás perspektíváit kereső *Segítsd a királyt!* (1984), az *Antigoné*-fordítás (1986) és ennek nyomán – a magyar valóság impulzív poklából – rekonstruált „antik” dráma, a *Kreón* (1986–87) adják ennek a számos meghatározó vonásában 1956 gondolati centrumából kiinduló drámaírói munkásságnak a társadalomértelmező és program-kisugárzó legfontosabb értékeit.

A drámák egyik forrása az alkotó verseiben már régóta készülődő – s a lírai műnem kereteit fokozatosan szétfeszítő –, a nemzeti lét alapkérdéseire átfogó művekben választ kereső poétikai szándék volt, a másik a '80-as évek Magyarországnak gazdaságban, hitben, morálban mind kétségbe ejtőbb állapota. Ratkó történelmi válaszkérésére e három dráma poétikai világában – egybekapcsolva a kortárs magyar irodalomszemléletben gyakran érthetetlenül (ám az esztétikumra rátelepedő politikai megfontolásból tudatosan) kettéválasztott „nemzeti” és „emberi” rétegeket – egyszerre mozdul meg a magyar és az európai kultúra kezdetei felé, vagyis a magyar állami lét alapjai: a Szent István-i kor és az európai ember nagy bölcsője: az ókori Görögország irányába. Az első Ratkó-dráma, a *Segítsd a királyt!* az államot alapozó magyar történelmi hagyományhoz nyúl a rendszer leváltását sürgető, s az ez utáni magyar világot újraalkotó példázatért. Az 1956-os forradalom és szabadságharc 30. évfordulójára megalkotott *Antigoné*-fordítás és az ennek ágaként született saját dráma, a *Kreón* pedig az európai ember hajnala felől végzi el a XX. századvég magyar tragédiájának értelmezését. A két „görög darabban” az ókori sorsok, nézetek, archetipikus emberi helyzetek a közelmúlt és az adott jelen magyar történelmének (állapotainak, jellemeinek, meghatározó szituációinak) egyetemes atmoszférával sugárzó, lényegfelmutató tükreivé válnak.

S ha az István-drámában az a „természetes”, mert százados tapasztalatokból leszűrt s az író jelenében is keserűen megtapasztalt történelmi tény, hogy a nemzeti jövő igen gyakran az önmaga ellen forduló magyarsággal szemben kényszerül viaskodni – egyál-

talán – a léteért (vagyis a nemzeti megmaradásért), az *Antigoné*-magyarításban – amit Kocziszky Éva nyersfordítása és filológiai jegyzetanyaga Ratkó értelmezése számára nagy alapossággal készített elő – még merészebb, még távolabbi párhuzamok élesednek ki. A nyelv és a szituációk Ratkó dialógusaiban rögzített sugallatai révén például az, hogy a temetetlenül heverő, s holtában a vadállatok sorsára jutott Polüneikész Nagy Imre és a többi mártír árnyékát viseli, hogy Antigoné – ahogyan Nagy Gáspár metaforikusan jellemezte a drámai hős így kialakított történelmi alapkontúráit – „56-os nagyságú” „ormótlan cipellőt” visel, Kreón arcából pedig (mind a fordításban, mind a *Kreón* című saját drámában) a halálos ítéletekben részes, megtorlás-kori (de később is „hosszú hatalmú”) közvetett, ám mégis valós hóhérok, vagyis közismert magyar politikusok tekintete (elsősorban Kádár Jánosé) villog körbe a pódiumról.

Az Antigoné és a magyar történelem

Az időszámításunk előtt 442-ben a thébai mondakörből fogant s fennmaradt szophoklészi drámatrilóga hatos jambikus sorokban attikai (dialógusok) s dór (kardalok) nyelvjárásokban írt első darabja és Ratkónak a művet XX. századi, magyar nyelvre ültető munkája között (1986) 2428 esztendő, csaknem két és félezer év az időbeli távolság. A két alkotó születésének éve között 2432–33 esztendőnyi idő feszül, Szophoklész Kr. e. 497-ben vagy 496-ban, Ratkó József 1936-ban született. Haláluk időpontjai között már „csak” 2393–94 év a távolság, az Kr. e. 405-ben vagy 406-ban elhunyt, igen magas kort megért Szophoklésznek köszönhetően. (Ratkó a rendszerváltozás évében, 1989-ben távozott a földi létből.) Irodalmi, kulturális kihatásai a világirodalom horizontján nem összemérhetők: a valószínűleg 130 drámai művet magának tudó Szophoklész még a fennmaradt hét-nyolc művével is alapvető hatást gyakorolt az egyetemes kultúrára, életművéhez mások között Seneca, Julius Caesar, Melanchton, Voltaire, Lessing, Herder, Schiller, Hölderlin kapcsolódtak erősen. A jórészt a szabolcs-szatmári Nagykállóban pályáját kiteljesítő – e kisvárosba szorult, illetve szorított – Ratkó művei elsősorban a magyarországi „népi” és társadalmelemző irodalomhoz, a „bartóki” modellhez kötődő és az etikus tartalmakat a művek elidegeníthetetlen elemének tartó alkotókban és olvasókban hagytak erős nyomot. Mind a kádári politika kultúráirányítása, mind az ezt követő posztmodern hegemoniában fogant irodalomfelfogás idegenkedve és alábecsülve szemlélte életművét. Ami viszont a két alkotót két és fél ezer év, kultúrák, történelmi események egymáson átzúgó távolából is – főképp az *Antigoné* révén – összekötötte: a hatalom és az ember (az emberi természet) viszonyának értelmezése az adott történelmi időben. A szophoklészi alapmű így szolgáltatathatott egyszerre modellt és kihívást (irodalomtörténelmi háttérben Bornemisza Péter *Electra*-magyarításával: *Tragoedia magyar nyelvenn, az Sophocles Electraiabol*, 1558, Bécs) Ratkó számára a saját alapprobléma: 1956 öröksége és az adott magyar világ művészi értelmezéséhez.

Először az *Antigoné*-átültetésre vetve pillantást, a hatalmi erőszak ideológiája, a tömegekre (és az uralkodó csoport ellen lázadókra) egyaránt érvényes és alkalmazott Ká-

dár-kori koncepciója a hatalmi morál alapvonásaival együtt – az Antigonéra tekintő Kreón szavai révén – így csap ki (Nagy Imre tragédiáját és a Kádár-vezérelt teljesebb kort egyaránt jellemezve) Ratkó-fordításából:

Köpj rá, taszítsd el a balsorsút...
(...)
A thébaiak közül egyesegyedül
ő szegte meg törvényemet. Én nem fogok
a város előtt hazudozni – megölnöm.
(...)
Ha lázadónak nevelném enyéimet,
el kéne túrnöm mástól is a lázadást.

A megfélemlítésen alapuló társadalomirányítás egyenes arányban növeli meg a szolgálalkúság, a lakosságot mind szélesebb körben elvtelen vazallussá tevő programok hirdetését és megvalósítását. Az egyszerre a görög időkre és az 56 utáni, illetve a saját korra villanó mondatok tömörségükben is élesen világítják meg az időben közelebbre eső pólus „uralkodóinak”, urainak és vágyott, sőt több összetevőjében meg is valósított világuknak a lényegét:

Hallgatni mindig arra kell, ki élen áll,
Igaztalan s igaz ügyben egyaránt.
Az ilyen embert becsülöm, megbízható,
Mert pontosan szolgál és jól uralkodik
(...)
Az anarchia mindenütt csak bajt szerez

A teljes Kádár-kori hatalmat (s az előtte volt Rákosi-időket is) egységesítő Kreón-személyiséggel szemben Antigoné és Teiresziász Ratkó-átültette szavai jól hallhatóan Kádárt, a kádári hatalmat és annak teljes adminisztrációját jellemzik. Teiresziász alábbi (rövidesen idézendő) szavai a legnyilvánvalóbban rímelnék témájukban és gondolattartalmukban Nagy Lászlónak az 1956-os forradalom leverése utáni közvetlen élményét intenzíven magában hordozó, a főváros feldúlását és tragédiáját lefestő *A város címere* című versének (*Himnusz minden időben* kötet, 1965) szakaszaira, különösen azokra a részeire, amelyek a lerombolt, megfélemlített, mind küzdelmében, mind a megtorlás elszenvetésében magára hagyott városnak a drámáját: a „fekete katona” képében ráereszkedő terror történelmi idejét érzékeltetik.

Mert a méhek a húsrá dongnak
s döglegyek dörmögve a szőlőt eszik:
eljön a fekete katona.
(...)

Eljön a fekete katona,
 óriás fekete-bársony denevér,
 duhogó lágy kupolák a szárnyai,
 szörgatyás lábain óriás
 görkorcsolyáit előrerúgva
 leszáll a városba, megvakulunk,
 megvakul a naptár, a történelem,
 (...)

végzetes vízszintesekkel
 elkészül a város címere újra,
 cirkalma lesz a füst és fohász,
 mert eljön a fekete katona,
 eljön a fekete katona!

Teiresziász Kreónra kiáltó ítélkező látomásában – Ratkó fordítása révén – és a Nagy László-vers metaforáival szinkronban mindez a fájdalom így kél életre (a szétlőtt, hallottakkal teli fővárosról készített fotók emlékeit is felidézve), s átemelve a szenvedés és kifosztás képeit az adott jelenre is:

Megfertőzted a várost, szent oltáraink
 tüze a hullacafatoktól bűzölög,
 mert keselyűk és éh-kutyák zabája lett
 miattad Oidipusz szerencsétlen fia.
 Kéréseinket nem látják az istenek,
 A combok zsíros füstje nem tetszik nekik,
 madár is hallgat, örvendezve nem kiált,
 legyilkolt ember véréit itta föl, azért.

S a főváros 1956 utáni helyzete irodalmi megjelenítéseinek sorában az idézett Nagy László-vers és e Ratkó-átültetés mellé kell helyezni Márai Sándornak a – noha Budapesttől meglehetősen távol, New York-ban 1956-ban írt – *Mennyből az angyal* című költeményét is, amely szintén egyik (s a történelemben a Nagy Lászlóénál is korábbi) – irodalomtörténeti előzményét adja a Ratkótól megformált Teiresziász-intelemnek.

Mennyből az angyal – menj sietve
 Az üszkös, fagyos Budapestre.
 Oda, ahol az orosz tankok
 Között hallgatnak a harangok.
 Ahol nem csillog a karácsony.
 Nincsen aranydió a fákon,
 Nincs más, csak fagy, didergés, éhség.

(...)

És sokan vetnek most keresztet.
Földrészek népe nézi, nézi,
Egyik érti, másik nem érti.
Fejük csóválják, sok ez, soknak.
Imádkoznak vagy iszonyodnak,
Mert más lóg a fán, nem cukorkák:
Népek Krisztusa, Magyarország.

Ebben az 1956 utáni világban a Szophoklésztól Antigonéba tömörített etikus embernek a Ratkótól nyelvi és a társadalmi szerepeket érintően utalásos értelemben is újraformált sorshelyzete nem csupán a megtorlásokkal dühöngő szűkebb történelmi éveket, hanem az egész pártállam-korszaknak és a szabad morálnak a kontrasztív viszonyát is magában hordja. Antigoné – a zsarnoknak címzett – szavain át mindezek a szereplők, a feláldozottak – és mögöttük magyar százazrek – arca mutatkozik meg a történelem sötét és véres színeit leromboló tisztaságban:

...Amit mondasz, semmi sem
tetszik nekem, és nem is tetszhetik soha,
ahogy neked sem esik jól az én szavam.
Mivel nyerhetnék magamnak szebb hírnevet,
ha nem azzal, hogy bátyám sírba fektetem?
Ezek itt mind helyesnek mondanák, ha nem
lakatolná le nyelvük a félelem.
Csakhogy a zsarnok mindent, mindent megtehet,
s kénye-kedvére szavalhat, amit akar.

Az igazságra törekvésnek és a valóság hiteles kifejezésének ez a vágya – Ratkó fordítói nyelvéből felszikkra – az 1956 utáni Budapest ábrázolásához hasonlóan, szintén fontos analógiákat jelöl meg a forradalom elítélésére alapozó magyarországi diktatúra leleplezőinek, a tiszta nyelvűeknek, a hatalomhoz képest gyökeresen „másképpen” beszélőknek az életművéből. Nagy László (*Zsoltár, egyetlen, Balassi Bálint lázbeszéde, Szólitlak, hattyú*), Petri György (*Széljegyzet egy vitához, Andrzej és Wanda, A személyi követő éji dala*), Utassy József (*A Nagy Szavak körútján, Zúg március, Magyarország!*), Oláh János (*Gramafon, Bohóc, Proletár induló, Lázadók, Nemzedékem*) és mások művei közül most ismét egy Nagy Gáspár-alkotásnak, *A Fiú naplójából* sorainak kiemelésével is pontosan nyilatkozik meg a diktatúrát és természetét a hivatalosan „előírtaknál” nemhogy eltérően, de pontosan fordítottan látó és megnevező közös gondolat és szó rokonsága az *Antigoné*-fordítás legbelsőbb erőivel.

...nem tudom még hogyan viselem tartósan a szégyent
 hogy együtt néztük ugyanazt az eget folyót hangyafészket
 és másképp vert a szívem másért pirultam el
 másért szorult ökölbe a kezem és másképp láttam
 ugyanazt a fát ezüstlő éveinkkel sújtva súlyos emlékek
 alatt recsegni-ropogni-hajladozni büszkén –

Az antropológiai alaphelyzet mintegy két és fél ezer évvel korábban ugyanezt az érzéskomplexumot váltotta ki – Ratkótól ekként tolmácsolva – (s az előző idézet tanúságán át) *Antigonéban* is:

Nézzétek, Théba lakosai mind,
 a királylányt, ki egyedül maradt,
 hogy milyen alja emberektől szenvedek,
 mert a szentséget szentnek tudom holtomig!

Théba és Budapest – a *Kreón* díszleteiben

Az *Antigonéban* csupán a fordítói szabadság keretei között kifejezhető saját történelmi időt, a totális korkritika tartalmait a szerző a közvetlenül a fordítás után született *Kreónban* immár teljesebb mértékben a körbefogó eleven rendszerre fókuszálva, kiélesítve és fölnagyítva, szabadon jelölheti meg. Nem köti immár a Szophoklész-alapszöveg, sem annak a Kocziszky Évától kezébe adott nyersfordítása és értelmezése; a thébai mondakör paraméterei közé minden gát nélkül helyezheti el (mintegy „áltörténeti” vagy „ál-klasszikus” drámát alkotva meg) saját korának díszleteit és szereplőit. Az 1956 utáni Budapest, a terror évei és a megfélemlítések markában vergődő világ elemi erővel jelöli meg a Théba falai közé helyezett magyar főváros, sőt teljes Magyarország sorsszituációját. (Ezt az alaphelyzetet rögzítette a műfordítás védőárnyékai mögött, alig négy és fél évvel a szovjet beözönlés és Budapest szétlövése után, 1961-ben Nagy László is, a versbeli porondon az állati erőtől kiszorított torreadort Spanyolország allegóriájaként megjelenítő Federico García Lorca *Siratóének Ignazio Sánchezhez Mejías torreador halálára* című 1935-ös nagy alkotásának – kivételes poétikai erővel magyarra ültetett – képsoraiban.) Teiresziász az önálló drámában immár így beszél a kreóni hatalomról, még nyíltabban a magyar ötvenes-hatvanas éveket festve rá az ókori történet és helyzet alapvászánára:

Jól hallom-e, fiam, amit te látsz? Az ég
 ismét setét felettünk, mintha keselyűk
 szárnya zúgását hallanám és éh-kutyák
 zihálását, sűrű a lég. Tapintani
 lehet a félelmet...

A hatalomnak – az alattvalónak látni és tudni akart – népet megfélemlítő akarata és ennek gyakorlata: a *megfélemlítés* mint az ideológia elemi része, sőt annak elidegeníthetetlen entitása nyilatkozik meg Eteoklész (a meghódolt alávetett) és Kreón (a zsarnok) párbeszéde révén.

ETEOKLÉSZ

Mert félni hasznos.
Nem félni: fél bűn. Félni: hódolat
isteneink és a király előtt,
mert aki retteg, nem követelők, s
szolgál, s a törvényt némán tiszteli.

KREÓN

Úgy van, okosan szóltál, Eteoklész.
Kapóra jön a vének rettegése;
Théba javát szolgálja, hogyha mi
megegyezünk a bűnöst és a vélhető
bünt illetően.

Kreón utolsó szavai már a megfélemlítés véres és abszurd tényeinek a hatalomtól elemi programként elhatározott gyakorlatába, sőt koncentrátumába: a koncepciós perek világába vezetnek át. Ezek kiszámíthatatlan, a valódi tettektől és a törvénytől is teljes mértékben elszakadt, sorozatos végzése révén a *félelem* mint a külső hatalmat alapozó emberi érzélem, azaz mint az állandósított rettegés közérzete, hosszabb távon és szélesebb emberi körökben volt fenntartható. S művelése Rákosi időszakától (a Rajk-per, az egyházi vezetőket tönkretévő, a kulákoknak minősítettek elítélő és kivégzők kezére vagy Recskre juttató perek) áthúzódott Kádár működésének az első szakaszára is. (Például Tóth Ilona, Mansfeld Péter, számos katonatiszt és forradalmár koncepciós perére.) A vérbírák hangja, az előre megírt, kínzások hatására aláíratott jegyzőkönyvek, a hamis tanúzások történeti tényei ott röpködnek a Ratkó-dráma Őrparancsnokának nyilatkozatában, aki a rendszerrel és a terrorral együttműködő vazallus figurája mellett a megfélemlített, jellemében elgyengített ember vonásait is magába oldja.

Én Thébát őrzöm és őriztetem.
De ha urunk vagy ti mondjátok – esküszöm,
hogy ez a férfi kart emelt, dárdát emelt,
és meg akarta ölni öccsét és Kreónt,
és minket is, s földúlta volna Thébát.
Ha akarjátok, persze, elhagyom
vallomásomnak bármely passzusát.

Ha gondoljátok, nem láttunk itt semmit is.
Kérdezz közülünk bárkit, mind ezt mondja el.

A megfélemlítettség és a szolgálai együttműködés kiterjedtségét mutatják (a Karvezető kérésére) az örök egyikének – a parancsnokáéval tökéletesen egybehangzó – szavai is:

Ha urunk vagy ti mondjátok – megesküszöm,
hogy ez a férfi kart emelt, dárdát emelt,
és meg akarta ölni öccsét és Kreónt
és minket is, s füldúlta volna városunk.
Egyébiránt nem láttunk itt semmit is.

Nagy András Lászlónak azt a Ratkót idéző emlékét, amely szerint az író Kádár János jellemét, lelkét, arcát és történelmi szerepét akarta eredendően vizsgálni az *Antigoné* „elé” írt egyfelvonásosban, nem csupán e megnyilatkozása, hanem a mű több részlete is meggyőzően támasztja alá. Az egykori pártfőtitkásra vonatkozó és a Karvezető szájába adott minősítése már-már leplezetlenül Kádárt mutatja be: azt a politikai hatalomra került embert, aki a folyamatok kegyetlenségétől önmagát látszólag távol tartó, azokat mégis kitervelő és végrehajtható vezetőként tesz meg mindent külső és belső „megbízói” számára – hatalmának megtartása érdekében.

Barátaim,
e férfi itt a legravaszabb thébai,
a legbűnösebb bűnösnél is bűnösebb;
nem karjával vagy fegyverével vétkezik,
másokat vesz rá a bűnre, hogy ne őt
érje vád, ha gaszágára fény derül.

Antigoné pedig – aki átlát a teljes rendszeren, hiszen itt, Ratkó tollán keresztül már nem csupán Szophoklész, hanem 1956 és utána egy teljes korszak áldozatainak nevében is beszél – még elítéltetése előtt megforgatja, a feje tetejére állítja, Ratkó eljárásával, a lineáris történelmi időt. A zsarnok földi szerepét és arcát már egy, e torz rendszeren túljutott időből – és egyszerre transzcendens és erkölcsi magaslatokról – szemrevételezi. Úgy beszél, még saját legmélyebb krízise kialakulásának fázisában, mintha a maga áldozatát és ’56 hőseit tekintené elevennek, és Kreónt, a Kádár-alteregőt és megtorló apparátusát: a bírakat, hóhérokat s hatalma fenntartóit pedig – halottaknak. Szavaiban ott előlegeződik már a hatalmától saját pártja révén megfosztott öreg Kádár ijedt téblábolása a maradék pártállami történelemben és saját életében, valamint zavaros magyarázkodása (illetve ennek prognózisa) is a Nagy Imrét és társait hóhérékre juttató tetteiről, szerencsétlen végnapjaiban.

Ti jól tudjátok: élő is lehet halott;
s rosszabb halott az élő, mint az igazi,
mert emez békén nyugszik, míg amaz
mászkál, cselekszik, rontoz lélektelen.
Emez a lenti lelkek között lépeget
örökkéig, ám amaz csak szégyenét
vonszolja szintúgy örökké, míg végre nem
sárgul a sírhoz, földhöz nem feketedik.

A drámák utóélete – és az 56-os cipők

„Sajnálhatjuk, hogy az *Oidipusz gyermekei* című előadás nem jött létre. Sem a költő életében, sem azóta nem akadt színház, amely vállalta volna a bemutatót. Így Ratkó teljesítménye születése óta »könyvdráma« maradt” – mondhatók el csaknem teljes érvényességgel ma is Karádi Zsolt mondatai. S e mondatok mindannak ellenére helytállóak maradtak, hogy Ratkó szándéka e drámáival a ’80-as évek közepén már nemcsak a rendszer egyértelmű figyelmeztetésére, hanem leváltására is irányult, vagyis mindkét mű (a *Segítsd a királyt!* darabbal együtt) a magyarországi rendszerváltás szellemi előkészítésének igen fontos irodalmi tetteként értékelhető. Ratkó nemcsak a hatalomról akarta e munkákkal lerántani a leplet, hanem teljes nyitottsággal a nemzeti progresszióra nézve, a nemzeti tudatra a hatalom részéről évtizedeken át rábocsátott ködöket is feloszlatni akarta, mert attól tartott – joggal –, hogy a nép jövőendő cselekvéseire is bénítóan hathat – ahogy ekként hat napjainkban is – ennek az öt körbeszorító világnak: a kádári rendszernek az 1956-ot értelmező torz öröksége. Ahogyan – a *Kreón* összefüggésében, de teljes drámaírói célrendszerére is rámutatva – Nagy András Lászlóhoz címzett soraiban írta: „Kreón... a morálisan műveletlenekhez tartozott – szerintem. És mert mi nem rendelkezünk, nem rendelkezhetünk (többek közt az amatőr uralkodók elszaporodása okán) akkora szabadsággal, morállal, amekkorával az ókori görögök, attól tartok, hogy a mai magyar néző, mert tudatára, természetes erkölcsére ránehezedett a társadalom, a társadalmi tudat és erkölcs, ránehezedett, és elnyomja azt, attól tartok, hogy kétségbe vonja Antigoné magasabb rendű erkölcsét Kreóonnal szemben. Hát ezért vetemedtem arra, hogy Szophoklész modorában (?) megírjam Polüneikész száműzetésének tragédiáját mintegy az *Antigoné* előzményeként – erősítendő Antigoné igazát...”

Ám nemcsak az *Oidipusz gyermekei* néven egybefogott, ám pódium nélkül hagyott *Antigoné* és *Kreón*, hanem a különálló, az egyedi, a szakma részéről is igencsak figyelemre méltónak tartott *Antigoné*-átültetés (kötelező középiskolai olvasmány volta és a műfordításait is taglaló tananyagok ellenére) is alig-alig került színpadra. Babosi László 2019-ben megjelent, a Ratkó-pályát részletesen feldolgozó könyvében így összegzi az író „görög” drámái színpadra állításának méltatlan utóéletét: „Az *Antigonét* előbb Nyíregyházán, majd a *Kreónnal* együtt *Oidipusz gyermekei* címmel Debrecenben, a Csokonai Színházban szeretne volna Ratkó bemutatni az 1986/87-es évadban, Nagy András László

ló rendezésében. A drámakompozíciót – a színház vezetésének ígérete ellenére – nem mutat(hat)ták be. Ratkó úgy tudta, hogy erőteljes politikai áthallásai miatt nem vették, vehették másorra. »Persze, majd 56-os cipőt hord Antigoné a színpadon!« – bosszankodott a költő. Ratkó életében nyomtatásban csak az *Antigoné* első sztaszimonjának részlete jelent meg, 1986-ban és 1987-ben viszont a teljes mű rádiójátékként hangzott el Nagy András László rendezésében a *Hangsúlyban*. Kétszer állították színpadra: 1988 nyarán a nagykökényesi olvasótáboros diákok rövidített formában vitték színre, s ezt még Kárpátalján, Nyeveckén is előadták. 1993. május 12-én pedig a Móricz Zsigmond Színház színészei Csikos Sándor rendezésében mutatták be a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium dísztermében, majd a megye néhány településén.”

Nagy Gáspár: *Az Antigonét fordító Ratkó József* című versének gondolatai ezért – csaknem harmincöt évvel a drámának a forradalom harmincadik évfordulójára elvégzett üzenetértékű lefordítását követően – ma is elevenek, érvényesek. Soraiban keserű példázatként ráadásul a rendszerváltozás utáni magyar értelmiség egy részének 1956-hoz fűződő viszonya is éles vonásokkal szemlélhető:

Az Antigonét fordító Ratkó József

A költő 1986-ban, ki tudja, mért,
 újra magyarította Szophoklész tragédiáját,
 az Antigonét. S ki tudja, mért, színház nem akadt
 széles e hazában, amelyik bemutatására vállalkozott volna.
 A fordító – állítják egybehangzóan a szakemberek – kitűnő munkát
 végzett. De Kreón utódai mindegyre Antigoné ormóttan cipellőjét
 kárhoztatták, mely legalább 56-os nagyságú lehetett
 az első és utolsó próbán. Vagy csak az utódok képzeletében?
 De erőt ijedeztek, ki tudja, mért, a költő meg döbbenten állt
 a hitványság előtt. Aztán dühében és elkeseredésében maga írt
 drámát Kreónról, hogy megfejtse a zsarnok lelkének szörnyű titkait.
 De nem tudta meggyőzni a kései utódokat kreónságukról
 és kreténségükről sem! Vagy nagyon is sikerült volna?
 Így halt meg 1989. szeptember 13-án, békétlenséggel
 és keserőséggel szívében a reménykedés zsenije.
 Ugyanabban a fátumos életkorban, mint az általa
 többször is elsiratott Kormos István és Nagy László.
 Alig múlt egy hónappal 53 éves! Ennek is már 7 esztendeje!
 Polüneikészt azóta többször el- és újratemették.
 Pompával és cinikusan. A régi/új kreónok teszik
 a dolgukat: naponta bemutatják a kameleoni trükköt.
 De Ratkó Antigonéja még mindig váraкоzik...

(1996. szeptember)